

УДК 811.161.2'38

Л. В. Одинецька

### Політична метафора в мові українського публіцистичного дискурсу початку ХХІ ст.

*У статті розглянуто функціонування політичної метафори у мові українського публіцистичного дискурсу початку ХХІ ст. З'ясовано поняття політичної метафори та її особливості. Розглянуто та схарактеризовано соціоморфний та природоморфний тип метафор. Виділено найчастотніші метафоричні моделі у мові публіцистичного дискурсу.*

*Ключові слова: концептуальна метафора, політична метафора, політична комунікація, публіцистичний дискурс.*

*В статье рассмотрены функционирования политической метафоры в языке украинского публицистического дискурса начала ХХІ в. Выяснено понятие политической метафоры и ее особенности. Рассмотрены и охарактеризованы социоморфный и природоморфный тип метафор. Выделены частые метафорические модели в языке публицистического дискурса.*

*Ключевые слова: концептуальная метафора, политическая метафора, политическая коммуникация, публицистический дискурс.*

*The article considers functioning of the political metaphor in the language of Ukrainian journalistic discourse of the early ХХІ century. The concept of the political metaphor and its features are defined. Sociamorphic and naturemorphic types of metaphor are considered and determined. The most frequent metaphorical models in the language of journalistic discourse are highlighted.*

*Key words: conceptual metaphor, political metaphor, political communication, journalistic discourse.*

Зміни, що відбуваються в суспільно-політичному житті країни, знаходять безпосереднє відображення в українському публіцистичному дискурсі, де одним із характерних засобів вираження оцінки є метафора. Зв'язок метафори з політикою існував здавна. Античні оратори у своїх виступах використовували метафору у поєднанні з іншими риторичними прийомами для точного й водночас фігурального вираження думки, для впливу на аудиторію. У сучасній політичній комунікації метафори також займають чільне місце [6, с. 50].

Актуальність дослідження полягає в окресленні поняття політичної метафори та особливостей її функціонування у мові українського публіцистичного дискурсу.

Метою цієї статті є з'ясування стилістичних функцій політичної метафори в українському публіцистичному дискурсі початку XXI ст.

Метафори пронизують всю політичну комунікацію, вони є невід'ємною частиною мови публіцистики. Метафоричні образи та поняття функціонують як у публікаціях, так і у виступах політиків. Політична метафора в мові українського публіцистичного дискурсу тісно пов'язана з типом політичного мовлення, це дієвий засіб створення виразності, оцінності, аргументності та агресивності тексту. У мові публіцистики метафора реалізує експресивний потенціал, який сприяє популяризації різних політичних ідей. В українській лінгвістиці політичну метафору вивчають О. І. Андрейченко, Х. П. Дацшин, О. І. П'єцух, О. М. Чадюк, І. О. Філатенко, в зарубіжній – М. Джонсон, А. Н. Баранов, Е. В. Будаєв, Ю. Н. Караулов, Дж. Лакофф, А. П. Чудінов.

Політична комунікація – це мовна діяльність, зорієнтована на популяризацію тих чи тих ідей та цінностей, емоційний вплив на людську свідомість та спонукання до певних політичних дій [9, с. 8]. Головною і важливою функцією політичної комунікації є відображення постійної боротьби за владу. Політична лінгвістика вивчає взаємозв'язок між мовою, мисленням та комунікацією, суб'єктами політичної комунікації та політичним станом суспільства [9, с. 8]. Зауваживши на емоційно-оцінний характер політичної комунікації, вважаємо за необхідне розглянути функціонування в ній політичної метафори. Цей засіб у публіцистичному дискурсі не лише прикрашає текст, а й виступає інструментом вираження певних суспільно-політичних ідей та формування відповідних переконань.

Багато сучасних дослідників відмовились від аристотелівського трактування метафори і перейшли до вивчення її в когнітивному аспекті. Саме когнітивісти (Дж. Лакофф, М. Джонсон, А. Ченкі, Н. Д. Арутюнова, А. Н. Баранов, Ю. Н. Караулов, Л. М. Кобозева, А. П. Чудінов, О. О. Селіванова, Л. В. Кравець) розглядають її "як ментальне явище, основний спосіб творення певних концептів у мовній картині світу" [3, с. 23]. Метафоризація є одним із найпотужніших засобів збагачення мови, "виявом мовної економії, семіотичною закономірністю, що виявляється у використанні знаків однієї концептуальної сфери на позначення іншої, схожої з нею в якомусь відношенні або асоціативної з нею" [5, с. 164]. Як креативний засіб,

метафори беруть активну участь у процесі формування нового сприйняття, пізнання та відображення об'єктивної реальності [8, с. 55]. Метафори мають здатність створювати мовну картину світу та давати нову емоційну оцінку для вже давно знайомих і вживаних речей.

Політична метафора – це "засіб мовного впливу з метою формування у реципієнта або позитивної, або негативної думки про ту чи ту політичну партію, програму, політика [2, с. 115]. Вчені Е. В. Будаєв та А. П. Чудінов називають політичну метафору комплексом дзеркал, в яких відображається ментальний світ людини та суспільства в цілому, а також відображення людських уявлень про політичні події або образи [1, с. 9]. За частотністю вживання метафор у публіцистичному дискурсі можна прослідкувати політичну стабільність. У мові українського публіцистичного дискурсу початку ХХІ ст. вживання політичної метафори частотне. На цей історичний часовий період припадають різні суспільно-політичні події, які знаходять вираження в метафорах. Найпродуктивніший тип концептуальної метафори цього періоду – соціоморфний. Публіцисти та журналісти в своїх статтях та публікаціях аналогізують політиків та політичні процеси з різними суспільними явищами.

Однією з найчастотніших метафор є: ПОЛІТИКА – це ТЕАТР. Публіцисти / журналісти за допомогою театральної метафори характеризують політику та політиків за аналогією до акторів в театрі, спектаклю на сцені.

Політичні події чи процеси відбуваються за певним сценарієм, під керівництвом режисера, а також з добре репетируемими ролями. Театральна метафора інтерпретує політику як шоу, дійство, як щось несерйозне: *Модерний театр може торжествувати – тепер він увесь за прозорими лаштунками державо- і націотворення*. (ЖУ. – 2004. – № 2); *Президента Путіна можна зрозуміти – якщо вже утримуєш цілий театр маріонеток, то хай вони хоча б будуть смішними* (ДЗ. – 2014. – № 2). Політичні процеси та події у публіцистичному дискурсі аналогізують з виставою під керівництвом режисера-політика: *По-перше, давно вже відомо, що саме таким чином будується сценарій нинішньої влади, такий "Бренд" режисера Леоніда Кучми: одного "підіймати" насупроти іншого, потім "опускати" за рахунок "п'ятого" і так далі* (ЖУ. – 2003. – № 6). Політики в свою чергу виконують різні ролі, як актори в спектаклях: *Що стосується комуністів, то Петро Симоненко, який вже не може претендувати на лідерство у комуністичних лавах, намагатиме-*

ться до початку передвиборчих змагань за імператорську посаду об'єднати розшматовані сили комуністів та підрихтувати свій сильно потертий імідж театрального героя-жертвника (ЖУ. – 2003. – № 6); *Провінційність інтелектуального життя породжувало таких же провінційних політичних акторів* (ЖУ. – 2005. – № 1).

У публіцистичному дискурсі початку ХХІ ст. широко представлена спортивна метафорика. Політика – це постійна боротьба за владу, це змагання за керівні посади. Спортивна метафора є засобом пропаганди різних політичних ідей, вона є великим інструментом впливу на людську свідомість. За її допомогою публіцисти зображують політичну реальність як запеклу боротьбу, змагання з різних видів спорту. Як і в спорті, так і в політиці спортсмени / політики прагнуть виграти, дійти на вершину або ж зайняти перше місце. У публіцистичному дискурсі функціонують різні моделі спортивної метафори.

**ПОЛІТИКА – СПОРТ:** *Осінній політичний марафон в українському політикумі розпочався з утілення в життя літніх політичних заготовок учасниками забігу* (ЖУ. – 2003. – № 10); *Завершення спікеріади та перемога влади можуть бути корисними для демократичних сил* (ЖУ. – 2006. – № 6). У спортивній метафоріці переважна більшість назв командних спортивних змагань.

**ПОЛІТИКИ – СПОРТСМЕНИ:** *Адже результат цих маніпуляцій невтішний – лава запасних у команді Кучми–Медведчука–Януковича* (ДТ. – 2004. – № 20); *І все-таки парламентські вибори багато чому навчили українських політиків. Принаймні деяких з них. Зокрема, тих, хто приміряв на себе непривабливу шкуру політичного аутсайдера й одразу все зрозумів: народ, придумавши прислів'я стосовно того, що "гуртом і батька легше бити", таки мав рацію* (ЖУ. – 2007. – № 4–5).

Політику зображують як гру. За допомогою цього різновиду метафори публіцисти / журналісти показують політику як щось несерйозне, розважальне.

**ПОЛІТИКА – ГРА:** *Якщо область вирішить, що нові правила гри ще рано приймати, то й базовому рівню місцевого самоврядування, який у даних питаннях є останньою інстанцією, доведеться взяти під козирок* (ДТ. – 2001. – № 1). Це 1 тип метафор допомагає публіцистам актуалізувати інші аспекти, поєднуючи різностильові вислови і радянізми. *Дивно, що політики, які намагалися весь цей час утриматися на плаву, погоджуються грати в піддавки з владою. Нині, схоже, роль "розводящого" приготовлена лідерові СПУ Олександру Морозу* (ДТ. – 2004. – № 20); *США та країни ЄС поки*

*що поводяться надто несміливо й майже не беруть участі в грі* (ДТ. – 2004. – № 35).

У суспільстві функціонує мовленнєво-мисленнєва модель в основі якої торгівельна діяльність: все можна купити та продати. Політичні відносини аналогізують із торгівлею, маркетингом, ярмарком, на якому можна купити владу або високі посади, а політики є продавцями або покупцями голосів. Однією з показових моделей торгівельної метафори є ПОЛІТИКА – ЯРМАРОК: *Політичний ринок України досить обмежений, тож не дивно, що на ньому процвітає надто жорстка конкуренція* (ЖУ. – 2003. – № 2); *Що ж стосується асоційованого членства ЄС, то його, звісно, ніхто не дасть одразу, це об'єктивно непросте річ, але, принаймні, про це можна буде одразу почати серйозно торгуватися...* (ЖУ. – 2004. – № 11–12); *Торги з владою вже почалися...* (ДТ. – 2014. – № 5).

Мистецькі метафори використовуються у публіцистичному дискурсі для характеристики суспільно-політичних процесів за аналогією до будь-якого виду мистецтва. Велику кількість становлять музичні метафори ПОЛІТИКА-МУЗИКА: *Ухвалення конституції, цілком можливо, стане лебединою піснею парламенту сепаратистів* (ДТ. – 2014. – № 12). Політичні процеси асоціюють з піснею, з музичним реміксом, коли за аналогією "перемішування" композицій змішують різні політичні процеси: *Такий собі "політичний ремікс" на мотив відомої попсової пісеньки "я його зліпила з куряви і пилу..."* (ЖУ. – 2006. – № 1–4). Або: *По-перше, під акомпанемент мантри "Головне – провести вибори!" через держкордон, який припинив існування, на територію країни масово перекидалися бойовики, озброєння та техніка* (ДТ. – 2014. – № 22).

Через невиконані політичні обіцянки у суспільства з'явилася недовіра до політиків, що знайшла вираження в метафорі ПОЛІТИКИ – МІФОТВОРЦІ: *Непевершеними майстрами такої міфологізації були (а деінде в світі ще і є) комуністи* (ЖУ. – 2006. – № 1–4); *Кожна влада в кожній країні займається міфотворчістю та наймає казкарів, які ті міфи створюють та розповсюджують* (ЖУ. – 2006. – № 1–4). Політиків порівнюють із казкарями, а їхню діяльність – міфотворчістю.

На початку ХХІ ст. в Україні відбулося кілька президентських виборів, парламентських виборів, революції, була постійна запекла боротьба за владу. Метафори є дзеркалом усіх суспільно-політичних подій, тому функціонують такі метафоричні модель, які зображають політичну боротьбу за владу, а політиків за аналогією до володарів всесвіту, царів.

ПОЛІТИКИ – ВОЛОДАРИ: *І тоді вже ніхто не вийде на заклики опозиційних вождів протестувати проти фальсифікацій* (ДТ. – 2014. – № 1); *Володарі капіталів збудилися б і без втручання ззовні* (ДТ. – 2014. – № 3); *У ковбасно-аграрного короля півострова й депутата ВР Віктора Поліщука в той самий час також з'явилися "партнери", і це тільки те, що на очах і вголос* (ДТ. – 2014. – № 6).

Функціонують у публіцистичному дискурсі мілітарні метафори, які моделюють суспільну реальність за аналогією війни. Мілітарні метафори будуються на основі аналогізації військових реалій з різними суспільно-політичними процесами, про що свідчить вживання військової термінології. Найпоширенішою моделлю мілітарних метафор є ПОЛІТИКА – АРМІЯ: *З урахуванням того, що Київ відчуває дефіцит у таких активістах, можливо, органи самоорганізації стануть своєрідною кузницею кадрів для вищих ешелонів столичної влади* (ЖУ. – 2003. – № 12; 2004. – № 1); *У таборі Ющенко є люди, з якими я особисто не сидів би в одному політичному окопі* (ЖУ. – 2004. – № 10); *Потрібна не реабілітація – потрібна мобілізація та відмова від віртуальної політики й подвійних стандартів* (ЖУ. – 2008. – № 7–8).

В українському публіцистичному дискурсі частотна також природоморфна метафора. До природоморфних належать метафори, в основі яких – аналогізація з явищами та об'єктами природи. Журналісти та публіцисти в термінах природи зображують політику або політичні процеси [3, с. 137]. Модель ПОЛІТИКА – ПРИРОДА диференціюється на явища природи та тварини (худоба, звірі, птахи).

ПОЛІТИКА – СТИХІЙНЕ ЛИХО: *Президентські вибори, які насуваються на країну з невідворотністю цунамі – це стихійне лихо, яке треба пережити* (ЖУ. – 2009. – № 3); *Адже незабаром – цунамі президентських виборів* (ЖУ. – 2009. – № 3); *Даруйте за порівняння, але законодавчий процес в Україні нині нагадує снігову лавину* (ЖУ. – 2001. – № 1); *Адже західна Україна – післявоєнна. Вона багато років була під Польщею, і численні історичні буревії, що проходили через цей регіон, не могли не позначитися на світогляді його жителів* (ЖУ. – 2008. – № 1).

Політиків у публіцистичному дискурсі асоційовано з образами тварин. ХУДОБА: *Політики – овечки* (ЖУ. – 2009. – № 3); *А взятися всерйоз за доіння "священних корів" (особливо з власного регіонального загону) влада, схоже, не наважиться* (ДТ. – 2014. – № 1); *Мовчання "ягнят" – Луценка і Кириленка, які навіть не спромоглися у прямому ефірі перед усією країною захистити, по-перше, даму,*

*по-друге – соратницю, свідчить щонайменше про погане виховання і ситуативність цього троїстого союзу (ДТ. – 2007. – № 15). За допомогою цих метафор публіцисти прагнуть наголосити на політичній незграбності та неінтелігентності.*

*ЗВІРІ: Лише під час недовгого правління Леоніда Кравчука президентська адміністрація не відігравала жодної відчутної ролі. Ніхто навіть не знав про те, що це за звір такий і чим він займається (ЖУ. – 2009. – № 2); Загартовані у підклимових баталіях зубри великої політики і молоді люди, що здобували перемогу на барикадах – хтозна, на чю користь виявляться ставки під час майбутніх парламентських виборів? (ЖУ. – 2005. – № 2–3). На основі цих метафор акцентується увага на давності, мудрості політичних діячів.*

Образи ПТАХІВ ґрунтуються на архетипах. У публіцистичному дискурсі суспільно-політичних діячів асоціюють із різними птахами для зображення хижості, розлюченості і мужності: *Природно, кінцева мета кримських маневрів орлів Путіна не анексія і не "добровільне" повернення в лоно Росії Криму – такої війни світ не проковтне, а Росія не перетравить, навіть якщо дрібно покришить (ДТ. – 2014. – № 6); Але для тих яструбів з оточення Януковича, котрі люблять пити каву в Ніцці, а гроші зберігати у швейцарських та австрійських банках, вони стали б серйозним стримуючим чинником (ДТ. – 2014. – № 6).*

Політична метафора в публіцистичному дискурсі є важливим засобом концептуалізації світу, створення певної світоглядної моделі. Метафорична система публіцистичного дискурсу засвідчує мисленнєву активність соціуму, виявляє основні напрями його розвитку. Соціоморфні метафори дають змогу підкреслити характерні ознаки політичної діяльності. Найпродуктивнішими соціоморфними метафоричними моделями є "політика – театр" та "політика – спорт". Природоморфні метафори у публіцистичному дискурсі акцентують агресивність та жорстокість політичного життя, асоціюючи політиків із тваринами, птахами, а політичні події – з природними явищами. Ці метафоричні моделі виявляють самопізнання й розвиток суспільства, його ставлення до політичного життя в країні.

Перспективою подальших розвідок концептуальної метафори може стати більш детальне вивчення природноморфного типу в мові українського публіцистичного дискурсу початку ХХІ ст.

### Література

1. Будаев Э. В. Зарубежная политическая метафорология : монография / Э. В. Будаев, А. П. Чудинов ; Урал. гос. пед. ун-т. – Екатеринбург, 2008. – 248 с.
2. Карицкая Л. Ю. Политическая метафора в мурманской прессе / Л. Ю. Карицкая // Вестник КГУ им. Н. А. Некрасова. – 2011. – № 5–6. – С. 115–118.
3. Кравець Л. В. Динаміка метафори в українській поезії ХХ ст. / Л. В. Кравець. – К. : ВЦ "Академія", 2012. – 416 с.
4. Лакофф Дж. Метафоры, которыми мы живем / Дж. Лакофф, М. Джонсон. – М. : Едиториал УРСС, 2004. – 256 с.
5. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми / О. О. Селіванова. – П. : Довкілля-К, 2008. – 712 с.
6. Скребцова Т. Г. Когнитивная лингвистика : курс лекций / Т. Г. Скребцова. – СПб. : Филологический факультет СПбГУ, 2011. – 256 с.
7. Стоянова Е. Метафора сквозь призму лингвокультурной ситуации / Е. Стоянова. – Университетское издательство "Епископ Константин Преславки", 2013. – 276 с.
8. Чудинов А. П. Политическая лингвистика : учеб. пособие / А. П. Чудинов. – М. : Флинта, 2006. – 254 с.
9. Чудинов А. П. Россия в метафорическом зеркале: когнитивное исследование политической метафоры (1991–2000) / А. П. Чудинов. – Екатеринбург, 2001. – 238 с.

### Список використаних джерел

1. ДТ – Дзеркало тижня (2001–2015)
2. УЖ – Україна (2001–2015)